

Casimir Böhlendorffhoz

Nürtigen Stuttgartnál, 1801. december 4.

Drága Böhlendorff!

Jóságos szavaid, s ahogy egész lényed átsugárzott rajtuk, nagyon megörvendeztettek.

A *Fernando* olvastán jócskán megkönnyebbült a lelkem. A barátom fejlődése kedvező jel a számomra is. *Egy* a sorsunk. Ha az egyikünk előbbre jut, a másik sem fog vesztegelni.

Kedves barátom! Pontosság és találmányosság dolgában sokat gyarapodtál, miközben mit sem veszítettél a hang melegségéből, épp ellenkezőleg, szellemed rugalmassága csak megnövekedett, akár valami jó pengéé, amint az iskolázás során megedzik. Ez az, amiért kiváltképp elismerés illet. Semmit sem tanulunk nehezebben a nemzeti adottság szabad felhasználásánál. Azt hiszem továbbá, hogy számunkra eredendően épp az ábrázolás világossága olyan természetes, mint a görögöknek az ég tüze. Ezért inkább a szép szenvedélyben – amire Te is szert tettél – kell *felülmúlnunk* őket, mintsem a homérosi szellemi jelenlét és ábrázolótehetség terén.

Ez paradoxonnak hangzik. Én azonban újfent csak azt állítom, ennek megítélését és felhasználását tetszésre bízva: a tulajdonképpeni nemzeti elem a műveltség kibontakozása során mind csekélyebb előnyt jelent. Emiatt a görögök kevésbé mesterei a szent pátosznak, minthogy velük született, miközben kiválóan mutatkoznak az ábrázolótehetség terén, kezdve Homérosszal, mert ez a rendkívüli férfiú elég lélekkel telt volt ahhoz, hogy a maga apollóni birodalma számára birtokba vegye a nyugati, *junói józanságot*, és így valóban elsajátítja az idegent.

Nálunk ez fordítva van. Ezért is olyan veszedelmes a művészet szabályait egyedül és kizárólag a görög mintaszerűségéből absztrahálni. Sokat foglalkoztam ezzel, s most már tudom, hogy azon kívül, aminek mind a görögöknek, mind a mi számunkra a legmagasabb rendűnek kell lennie, nevezetesen az intenzív (lét)viszonyok és sorsnak, aligha van valami *közös* közöttünk.

Csakhogy a saját adottságot éppúgy meg kell tanulni, ahogy az idegent. Emiatt nélkülözhetetlenek számunkra a görögök. Azonban épp a saját adottságban, a nemzetiben nem fogunk a nyomukban haladni, mert, mint előbb mondtam, a *saját adottság szabad* használata a legnehezebb.

Úgy látom, géniuszod sugalmazására a drámát epikusán kezelted. Így az, egészében véve, *valódi* modern tragédia lett. A tragikus számunkra ugyanis abban áll, hogy mi szép csendben, valami tokba becsomagolva távozzunk az élők birodalmából, nem pedig lángoktól emésztve bűnhődünk oly tűzben, amit nem áll hatalmunkban megfékezni.

És valóban! az első éppúgy megindítja lelkünk legbelsejét, mint az utóbbi. Nem olyan impozáns, de mélyebb az a sors, és ezt a halandót is egy nemes lélek vezeti félelem és részvét közepette, és felmutatja a szellemet a harag állapotában. A halandó utolsó gondolata pusztulása során mégiscsak a dicsőséges Jupiter, haljon akár modern, akár antik sors szerint, ha a költő ezt a haldoklást úgy mutatta be, ahogy kellett neki, és ahogy láthatólag Te is akartad, és amit néhány mesteri vonással el is értél:

„Keskeny út tart egy sötét völgy mélyére,
Árulás kergette oda”

és egyebek. – Jó úton jársz, maradj is rajta. A *Fernandót* még tanulmányozni fogom, illő komolysággal fontolóra veszem, s talán tudok majd mondani valami számodra fontosat. Még semmiképp sincs elintézve!

Magamról s arról, hogy ment sorom idáig, mennyire maradtam számodra és barátaim számára az, aki voltam, hogy mivel foglalkozom, s mit terem majd, bármily csekély is legyen az, arról hamarosan a Te Hispániád szomszédságából, nevezetesen Bordeaux-ból fogok írni. Jövő héten utazom egy ottani német-evangélikus családhoz házitanítónak és lelkesznek. Alaposan össze kell szednem magamat Francia földre, Párizsra; előre örülök a tenger látványának, a provence-i napfénynek is.

Ó, barátom! a világ most világosabban tárul elém, mint korábban, és komolyabban is. Igen! tetszik, ahogy zajlik a világ, tetszik, ahogy nyáron „a szentséges ős Atya higgadt keze görgő fellegekből villámvetéssel áldja a földet”. * Most mindazon dolgok közül, amiket Istennel kapcsolatban megfigyelhetek, ez a jel lett számomra a kitüntetett.

Máskor megmámorosodtam egy új igazságtól, annak az igazabb képétől, ami fölöttünk és körülöttünk van, most félek, hogy nehogy úgy járjak végül, mint az öreg Tantalos, akinek több jutott az istenektől, mint amennyit meg tudott emészteni.

De teszem, amit tudok, amennyire tőlem telik, és azt gondolom, amikor látom, az én utam is oda vezet, ahová a többieké, hogy istentelen dolog és dőreség olyan utat keresni, amelyik minden szerencsétlenségtől védve lenne, s hogy a halálra nincs gyógyír.

Élj hát békében, drága barátom! továbbra is. Most csordultig vagyok a búcsúval. Régóta nem sírtam. Keserű könnyekkel fizettem elhatározásomért, hogy elhagyom szülőföldem, meglehet örökre. Pedig mi van nála kedvesebb számomra e világon? Csakhogy nincs rám szüksége. Mindamellet én német akarok maradni, és így is kell lennie, még akkor is, ha a szív és a nélkülözés keserve Tahitiig űz.

Üdvözzölj Muhrbeck barátunkat. Mi van vele? Biztos fönntartja magát. Ő megmarad nekünk. Bocsáss meg a hálátlanságomért. Felismertelek, láttalak Titeket, de sárga szemüvegen keresztül. Annyi mindent kellett volna mondanom! Bizonyára Ti is így vagytok ezzel. Merre vet majd a sorsod, Böhlendorffom? Hát, ezek a gondok. Ha írsz nekem, a levelet Landauer kereskedőnek címezd, Stuttgartba. Ő biztos utánam küldi. Írd majd meg a címedet is.

a Te Hölderlined

Pongrácz Tibor fordítása

Casimir Böhlendorffhoz

Nürtingen, 1802. december 2-án

Drága barátom!

Régóta nem írtam neked, ezalatt Franciaországban voltam, s láttam a szomorú, magányos földet; a dél-francia pásztorokat, egyedülálló szépségeket, férfiakat és asszonyokat, akik a hazafiúi kétely és az éhség szorongatásában nevelkedtek. A hatalmas elem, az ég tüze és az emberek csendessége, természeti életük, korlátoltságuk és elégedettségük megragadott, s amint a hőrosokról beszélük, én is bizvást elmondhatom, hogy Apolló sújtott le rám.

* Goethe: *Az emberiség határa* (Szabó Lőrinc fordítása)

A Vendée-vel határos területeken a vad, a háborús, ama tisztán férfias elem foglalkoztatott, amelyben a létezés világossága közvetlenül megjelenik, és a szemekben, a tagokban és a halál érzetében mintegy virtuozitásban megérezköl, betöltve a tudás iránti szomjúságot.

Az atletikus déli ember az antik szellem romjai között közelebb vitt a görögök volta-képpeni lényegéhez; megismerkedtem természetükkel és bölcsességükkel, testükkel, azzal a móddal, ahogyan éghajlatuk alatt felnövekedtek, s a szabályokkal, amelyek révén gőgös géniusukat megóvták az elemek kényszerétől.

Ez határozta meg nemzeti lényegüket, azt a képességüket, hogy befogadjanak tőlük idegen természeteket, és közölni tudják magukat nekik. Ezért van sajátos individualitásuk, amely eleven, mert a görögök számára a legmagasabb értelem a reflexió ereje, s ezt mi akkor érthetjük meg, ha megértjük a görögök heroikus testét; az ő nemzeti lényegük gyengédség, a miénk pedig józanság.

Az antikok látványa nyomán az a benyomásom, hogy nemcsak a görögök váltak számomra érthetőbbé, hanem az is, hogy egyáltalán mi a legmagasabbrendű a művészetben. A művészet ugyanis a fogalmak legmagasabbrendű mozgékonyosságában és megjelenítésében is minden komolyan veendő gondolatot a maga állandóságában és önmagáért valóságában tart meg, úgy, hogy a bizonyosság ebben az értelemben ennek a jelnek a legfőbb jellegzetessége.

A lélek számos megrázkódatása és felindulása után kis időre le kellett telepednem, s ezért most szülővárosomban élek.

A hazai természet annál erőteljesebben ragad meg, minél alaposabban tanulmányozom: a vihar, éspedig nemcsak a legfőbb megjelenési formájában, hanem ebben a nézetben, mint hatalom és mint alak, az ég egyéb alakzataiban, a fény, amint hat, nemzeti jellegzetességgel és mint princípium, a sors módzatait mintázva, azért, hogy maradjon számunkra valami, ami szent, ahogyan megjelenik és tovatűnik, az erdők jellegzetességei és a természet különböző karaktereinek összetalálkozása egyetlen tájékon, hogy a Föld minden szent helye egyetlen hely köré összesereglik, és a filozofikus fény, ami örömmre szolgál, ablakom körül; bárcsak megőrizhetném, ahogyan megérkeztem!

Kedvesem! Azt hiszem, hogy nem fogjuk ezután már kommentálni az előttünk élt költőket, hanem más jellegű lesz maga a költészet, s azért nem kelünk versenyre, mert a görögök óta mi kezdünk először újra nemzeti jellegünk szerint és természetesen, valóban eredetien költeni.

Írj hamarosan, szükségem van tiszta hangodra. A művésznek szüksége van a barátok lélcseréjére, a gondolat a beszélgetésben és a levélben születik meg. Az különben sem a miénk, hanem ahhoz a szent képhez tartozik, amelyet alkotunk. Éljen boldogan!

H.-ed

(Kocsizky Éva, Berényi Gábor fordítása alapján, in: Walter Benjamin: *Német emberek*, Európa, 1984.)

Friedrich Wilmansnak

Nürtingen Stuttgartnál, 1803. szept. 28

Tekintetes és kiváltképp mélyen tisztelt Uram!

Nagyon köszönöm, hogy pártfogásába vette a sophoklési tragédiák fordítását.

Mínthogy Schelling barátomtól, aki e fordításokat megpróbálta a Weimari Színházhoz közvetíteni, ez idáig nem érkezett hír, így inkább a biztos utat választom, és élnék az Ön nagyvonalú ajánlatával.

Örömmre szolgál, hogy az első kötet csak a Húsvét utáni vásáron jelenik meg, annál is inkább, mert elegendő anyagom gyűlt össze, hogy abból egy előszót írjak a tragédiákhoz, s ezzel még előreláthatólag ezen az őszön végezni tudok.

Remélem, hogy a görög művészetet – amely a nemzeti hagyomány és azon hibák révén, amelyekkel rendszeresen kisegítette magát, idegen a számunkra – elevenebben mutatom be a közönségnek a szokásosnál azáltal, hogy az orientális elemet, amit eltagadott, jobban kidomborítom, és a melléfogásaikat, ahol előfordul, kijavítom.

Örökké hálás leszek Önnek, hogy jóindulatú levelével megtalált, mert lehetőséget biztosított az önkifejezésre, most, amikor a természet és a szülőföld érzületétől eltelve többet tudok írni, mint különben.

Igaz nagyrebecsüléssel
a Tekintetes Úr

alázatos szolgálója
Friedrich Hölderlin

Friedrich Wilmansnak

Nürtingen Stuttgartnál, 1803 dec. 8

Tiszteletre méltó Uram!

Bizonyára megbocsátja, hogy a sophoklési tragédiák kéziratával késlekedtem. Minthogy módomban volt a dolgot szabadabban szemügyre venni, néhány részletet a fordításban és a megjegyzésekben meg akartam változtatni. Az Antigoné nyelvezetét nem éreztem elég élőnek. A görög művészetéről vallott meggyőződésemet tartalmazó megjegyzések sem fejezik ki megfelelőképp a darabok értelmét. Még mindig nem kielégítőek a számomra. A Sophoklés tragédiáihoz tervezett előszót, külön kidolgozva, ha az Önnek megfelel, a következő félévben, vagy más megfelelő időpontban küldöm Önnek.

Egy almanachba szánt kisebb költeményeket, közvetlenül e kézirat elküldését követően, összeválogatok Önnek a papírjaim közül. Van néhány dolog, ami talán elnyeri majd az Ön tetszését.

Schellingnek még nem írtam. Ezen a héten sort keríték rá.

Ha kellemetlen lenne az Ön számára e tragédiák kiadását Goethének vagy a Weimari Színháznak elküldeni, akkor arra kérem, szíveskedjék tudatni velem. Minthogy Goethe urat személyesen ismerem, nem lesz tolokodás a részemről.

Nagyobb, különálló lírai költeményeimből van 3-4 ívnyi, mindegyik külön nyomtatandó, mert a tartalmuk közvetlenül a hazát vagy korunkat érinti. Még ezen a télen elküldöm őket.

Szíves bátorítása nagyon felvidített. A sors kegyének tartom, hogy megismerkedhettem Önnel.

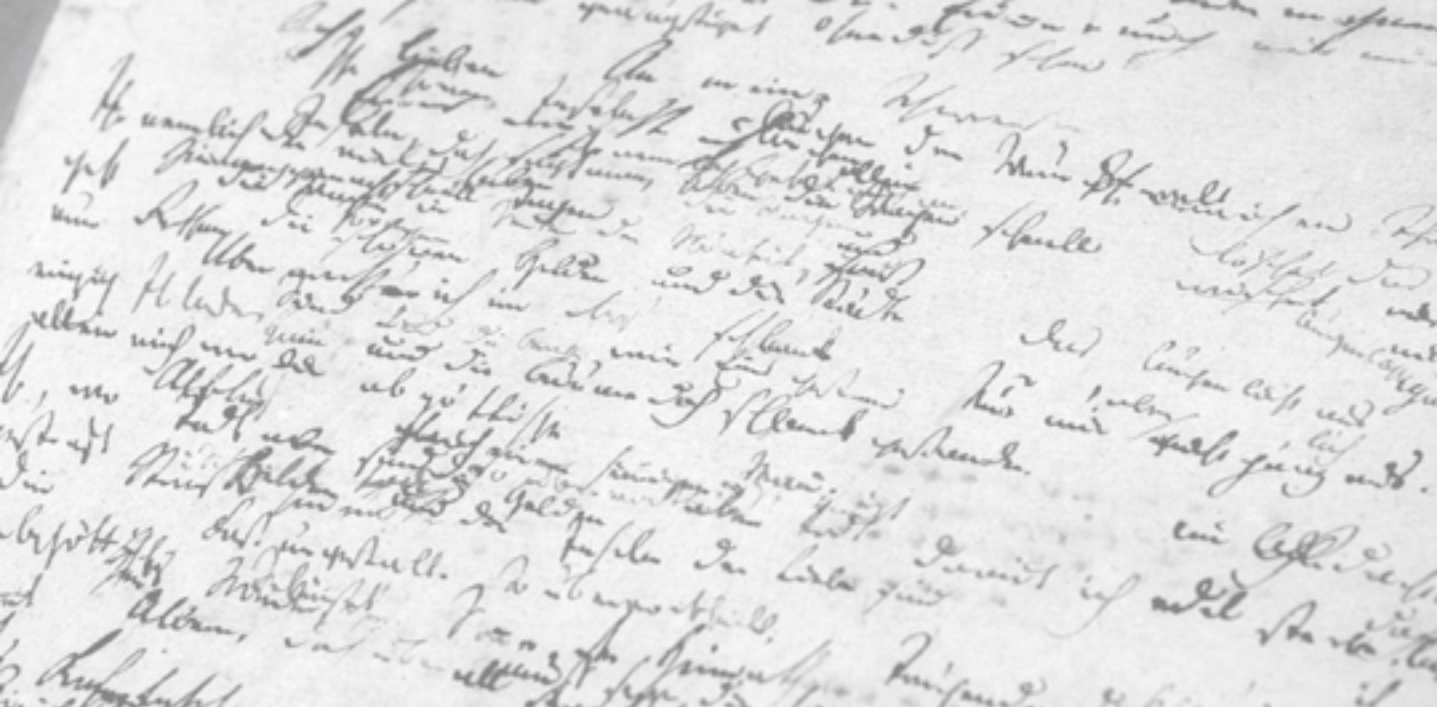
Híve: Friedrich Hölderlin

Friedrich Wilmansnak

Nürtingen Stuttgartnál, 1803 dec.

Tiszteletre méltó Uram!

Köszönöm abbéli fáradozását, hogy mutatványt küldött a sophoklési tragédiák nyomdai változatából. Azt hiszem, hogy ezek a betűk kényelmesebbé teszik a szemnek megtalálni az értelmet, mert a túlságosan erős szedés könnyen arra csábít, hogy csak a betűtípust lássuk meg.

A nyomás szépségén, legalább nekem úgy tűnik, ez mit sem változtat. A sorok így biztosabb egyensúlyban állnak.

Éppen az Ön almanachjába szánt éji dalok átnézésén dolgozom, de nyomban akartam Önnek válaszolni, nehogy a késlekedés beárnyékolja a kapcsolatunkat.

Örömömről szolgál áldozatot hozni az olvasóért, s vele együtt belépni a még gyermeki fázisban lévő kultúránk szűk korlátai közé.

Egyébiránt a szerelmi dalok mindig szárnyaszegett repüléshez hasonlatosak, mivel mindig csak eddig jutunk, dacára az anyag sokrétűségének; más a szülőföld dalának magasrendű és tiszta öröme.

A Messiás profetikussága meg néhány óda kivételt képez.

Nagyon kíváncsi vagyok, hogyan fog tetszeni Önnek a néhány nagyobb lélegzetű lírai költeményemből küldött kóstoló. Remélem, januárban el tudom küldeni őket, s ha ezeket a kísérleteket úgy ítéli meg, ahogy én, talán a Húsvét utáni vásárig megjelenhetnek.

Úgy gondolom, a sophoklési tragédiákhoz tervezett bevezetést külön írom meg, esetleg az őszi vásárra. Az Ön tetszésére van bízva, Tisztelt uram, hogy számít-e erre, vagy sem.

Schellingtől, remélem, hamarosan választ küldök Önnek.

Az *Ansichten* kiadására, amiről egy beharangozót volt szíves küldeni, előfizetőket fogok keresni Stuttgartban. Itt helyben megismerkedtem néhány emberrel, akik ilyen írásokat megvásárolnának, és másoknak is ajánlanák.

Drága Uram, ajánlom magamat, hálám további bizonyítékáig.

Hölderlin

Fordította Pongrácz Tibor

Pongrácz Tibor (1962): a Filozófiai Intézet (Bölcsészettudományi Kutatóközpont) kutatója, a Debreceni Egyetem oktatója.